

Η παιδαγωγική σχέση: αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή

Ενότητα 6^η: Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία

Κωνσταντίνος Γ. Μπίκος
Τμήμα: Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η παιδαγωγική σχέση:

αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή
Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ενότητα 6^η: Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία

Κωνσταντίνος Γ. Μπίκος
Τμήμα: Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Περιεχόμενα (1/2)

- Η σημασία της γλώσσας στην ανθρώπινη επικοινωνία.
- Η μη λεκτική επίδραση της επικοινωνίας.
- Συνύπαρξη λεκτικού με μη λεκτικού κώδικα επικοινωνίας.
- Αποσαφήνιση του όρου «μη λεκτική επικοινωνία» - «γλώσσα του σώματος».
- Χρησιμότητα – λειτουργία των δύο παράλληλων κωδίκων.
- Στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας.

Περιεχόμενα (2/2)

- Πώς συντελείται η επικοινωνία;
- Δίαυλοι μη-λεκτικής επικοινωνίας.
- Μηνύματα μη λεκτικής επικοινωνίας.
- Στοιχεία άμεσης επικοινωνιακής λειτουργίας.
- Η μη λεκτική επικοινωνία στη σχολική τάξη.
- Ενδεικτική βιβλιογραφία.

Η σημασία της γλώσσας στην ανθρώπινη επικοινωνία

- Γλώσσα: βάση της λεκτικής επικοινωνίας με γλωσσικά σύμβολα (Μπίκος, 2011).
- Ένα σύστημα ηχητικών (ομιλία) ή οπτικών (γραφή) ερεθισμάτων, τα οποία ανάλογα με το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο λειτουργούν ως σύμβολα και γι' αυτό έχουν επενδυθεί με σημασίες.
- Έχουν την ιδιότητα να επιδρούν με τον ίδιο τρόπο τόσο στον πομπό όσο και στο δέκτη
- Είναι το πιο τέλειο σύστημα «σημαντικών χειρονομιών» .

Η μη λεκτική επίδραση της επικοινωνίας (1/2)

- Παράλληλα με τη λεκτική επικοινωνία λειτουργούν διάφορες άλλες μορφές μη λεκτικής επικοινωνίας.
- **Χρήση μη γλωσσικών συμβόλων** π.χ. ο τόνος της φωνής, η μιμική του προσώπου κ.λπ.
- Η μη λεκτική επικοινωνία συντελείται με τη **χρήση συμβόλων**: η σήμανση των οποίων έχει **κοινωνική καταγωγή**,
- Επίδραση: Κοινωνικοπολιτισμικός **χώρος** αλλά και **χρόνος**.

Η μη λεκτική επίδραση της επικοινωνίας (2/2)

- Πέρα από **προβλήματα παρερμηνειών** η μη λεκτική επικοινωνία δίνει ταυτόχρονα τη **δυνατότητα να επικοινωνούν ή να συμπληρώνουν την επικοινωνία τους άνθρωποι** από διαφορετικές χώρες (Archer, Akert & Costanzo, 1993).
- *«Η ακρίβεια βέβαια και η συστηματικότητα σήμανσης των συμβόλων αυτού του κώδικα, δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτήν του αντίστοιχου κώδικα της λεκτικής επικοινωνίας»* (Μπίκος, 2011).
- Στον ίδιο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο αυτός ο κώδικας **υπόκειται σε εξέλιξη και είναι έντονα εξαρτημένος από το πλαίσιο και την περίσταση.**

Συνύπαρξη λεκτικού με μη λεκτικού κώδικα επικοινωνίας

- Ο κώδικας της μη λεκτικής επικοινωνίας: για την κοινωνική αλληλεπίδραση δεν παύει να είναι εξίσου σημαντικός όσο και ο κώδικας της λεκτικής επικοινωνίας.
- Δεν νοείται επικοινωνία και αλληλεπίδραση ανθρώπινη χωρίς τη συνύπαρξη αυτών των παράλληλων κωδίκων.
- Είναι σε τέτοια έκταση συνυφασμένοι, ώστε πολλές φορές αλλάζει εντελώς η σημασία των λεκτικών συμβόλων μέσα από τη λειτουργία των μη-λεκτικών (Βρεττός, 1994).

Αποσαφήνιση του όρου «μη λεκτική επικοινωνία» - «γλώσσα του σώματος»

Προσοχή !

- το σύστημα «γλώσσα» στηρίζεται στην ύπαρξη μιας στενής και μονοσήμαντης σχέσης ανάμεσα στη μορφή της λέξης (**σημαίνον**) και στο εκφραζόμενο νόημα (το **σημαινόμενο**).
- Η σύνδεση του φαινομένου «γλώσσα» με τη «μη λεκτικότητα» είναι παρακινδυνευμένη ή ισχύει με σημαντικούς περιορισμούς.

Χρησιμότητα – λειτουργία των δύο παράλληλων κωδίκων (1/2)

- Η **λεκτική επικοινωνία** υπακούει σε τυπικούς (γραμματικούς και συντακτικούς) κανόνες \Leftrightarrow η **μη λεκτική επικοινωνία** υπόκειται, κατά κύριο λόγο, σε άτυπους κανόνες.
- Η σύνδεση ανάμεσα στο σημαίνον και το σημαινόμενο δεν είναι μονοσήμαντη αλλά χαρακτηρίζεται από πολυσημαντότητα.
- Η σημασία ποικίλλει ανάλογα με την περίσταση.

Χρησιμότητα – λειτουργία των δύο παράλληλων κωδίκων (2/2)

- Ο μη λεκτικός κώδικας χρησιμεύει:
 - α) για να φανερώσει στάσεις και συναισθήματα ή
 - β) να δηλώσει ποιότητα σχέσεων.
- Λεκτικός κώδικας επικοινωνίας: δηλώνει το περιεχόμενο της επικοινωνίας.
- Ο μη λεκτικός κώδικας συντελεί, στην κατά περίπτωση, ερμηνεία αυτού του περιεχομένου.

Στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας

- Οι κινήσεις των χεριών τους και των άλλων άκρων.
- Η στάση και η θέση του σώματός τους.
- Η μιμική του προσώπου τους, το βλέμμα.
- Η αφή, η οσμή, η γεύση, η θερμότητα.
- Τα παραγλωσσικά φαινόμενα: όλα τα φωνητικά στοιχεία που συνοδεύουν το λόγο.

Πώς συντελείται η επικοινωνία;

- Οι όροι «μη λεκτική επικοινωνία» και «μη λεκτική συμπεριφορά» δεν ταυτίζονται.
- Προκειμένου να συντελεσθεί επικοινωνία απαιτείται κάποια συμπεριφορά.
- Δεν χρησιμεύει όλο το φάσμα μη λεκτικών συμπεριφορών για επικοινωνία.
- Δεν αρκεί κάποια συμπεριφορά για να συντελεστεί επικοινωνία.
- Η επικοινωνία απαιτεί, εκτός των άλλων, και την πρόθεση του «πομπού» για την δική του έκφραση, αλλά και την αντιληπτική επεξεργασία του «δέκτη» (Κοντάκος & Πολεμικός, 2000).

Διάυλοι μη-λεκτικής επικοινωνίας (1/2)

- Συμμετοχή των αισθήσεων στη μη λεκτική επικοινωνία.
- Οι αισθήσεις συνιστούν τους αντίστοιχους **διαύλους μη λεκτικής επικοινωνίας**.
- *«Ανάλογα με την πηγή που παράγει τα σήματα ή την ποιότητά τους περιλαμβάνει τα **φωνητικά σήματα**, π.χ. κάθε χαρακτηριστικό στοιχείο της φωνής» (Μπίκος, 2011).*

Δίαυλοι μη-λεκτικής επικοινωνίας (2/2)

- Λειτουργούν όμως ταυτόχρονα και τα μη φωνητικά σήματα, ανεξάρτητα από τα όργανα παραγωγής της φωνής.
- Κινήσεις των μυών, γευστικά, οσφρητικά, οπτικά και θερμικά ερεθίσματα.
- Ο άνθρωπος εκπέμπει αλλά και ερμηνεύει τα σήματα που λαμβάνει.

Μηνύματα μη λεκτικής επικοινωνίας (1/2)

- Τα μηνύματα αφορούν κυρίως συναισθηματικές καταστάσεις.
- διαθέσεις απέναντι σε άλλους ανθρώπους.
- Τα μηνύματα φανερώνουν κάτι σχετικά με την αυτοαντίληψη, αυτού που τα εκπέμπει.

Μηνύματα μη λεκτικής επικοινωνίας (2/2)

- Η μη λεκτική επικοινωνία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών, φαινομένων ή συνθηκών, τα οποία δεν αποτελούν άμεσα στοιχεία της ομιλίας.
- Επηρεάζουν έμμεσα και νοηματοδοτούν αναλόγως την επικοινωνία.
- Για παράδειγμα:
το περιβάλλον, η εξωτερική εμφάνιση,
η δεδομένη χρονική στιγμή, η περίσταση κ.λπ.

Στοιχεία άμεσης επικοινωνιακής λειτουργίας (1/2)

- Τα παρακάτω στοιχεία συνοδεύουν το λόγο:
 - η αντίληψη της διαπροσωπικής απόστασης.
 - ο προσανατολισμός στο χώρο.
 - η αντίληψη της θέσης και της κίνησης του σώματος.
 - οι χειρονομίες.
 - οι εκφράσεις του προσώπου, των ματιών, του βλέμματος.
 - η οπτική επαφή.

Στοιχεία άμεσης επικοινωνιακής λειτουργίας (2/2)

- Επίσης, τα παραγλωσσικά στοιχεία:
 - το ύψος και η χροιά της φωνής.
 - η ένταση.
 - η ταχύτητα.
 - η χρονική συμφωνία και η διάρκεια.
 - τα διαλείμματα και οι παραδρομές (Βρεττός, 1994).

Η μη λεκτική επικοινωνία στη σχολική τάξη

- Δυνατότητα άσκησης του εκπαιδευτικού για βελτίωση της μη λεκτικής συμπεριφοράς και της μη λεκτικής επικοινωνίας του.
- Εξασφάλιση ανατροφοδότησης/αυτοπαρατήρησης αλλά και ετεροπαρατήρησης (κριτική).
- Επίδραση της ποιότητας της μη λεκτικής επικοινωνίας/συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού στο μαθητή.
- Επίδραση της ποιότητας της μη λεκτικής επικοινωνίας/συμπεριφοράς του μαθητή στον εκπαιδευτικό.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

1. Μπίκος, Κ. (2011). *Κοινωνικές σχέσεις και αλληλεπίδραση στη σχολική τάξη*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
2. Κοντάκος, Α. & Πολεμικός, Ν. (2000). *Η μη λεκτική επικοινωνία στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενόγλωσση

1. Archer, D. Akert, R. & Costanzo, M. (1993). The accurate perception of nonverbal behavior. Questions of theory and research design. In D. Blanck (Eds.), *Interpersonal expectations*. Cambridge: University Press, 242-260.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μπίκος Κωνσταντίνος.
«Η παιδαγωγική σχέση: αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ
εκπαιδευτικού και μαθητή. Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS157/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος Μαθήματος

Επεξεργασία: Μενέλαος Χ. Τζιφόπουλος
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

